

Suomen arkeologiset tikarilöydöt 1200-luvulta 1500-luvulle

Tämän artikkelin tarkoitus on kartoittaa yhtä materiaalisen kulttuurin puolta esittelemällä Suomen arkeologiset tikarilöydöt (kuva 1).¹ Löytöjen pienen määrän, yhteensä 15 esinettä, hyvä puoli on, että materiaali pystytään käsittelemään kokonaisuudessaan. Päätaroituksena on kuvata löydöt ja mahdollisuuksien mukaan ajoittaa ne.² Kiinnostavaa on myös, kuuluuko aineistoon tikarityyppejä, jotka voitaisiin luokitella suomalaisiksi, vai vallitsevatko kansainväliset tikarityypit.

Tikariaineisto ajoittuu 1200-luvulta 1500-luvulle. Esineet ovat peräisin Suomen kansallismuseon, Turun maakuntamuseon ja Aboa Vetus –museon kokoelmista. Suuri osa esineistä on päätyneet museoihin lahjoituksina henkilöiltä, jotka ovat löytäneet esineet tiluksiltaan. Löytöjen kertyminen alkoi 1800-luvun jälkipuolella samaan aikaan, kun arkeologinen ja museologinen toiminta käynnistyi Suomessa, ja jatkui koko 1900-luvun.³ Vain muutama tikari on löytynyt arkeologisissa kaivauksissa ja nämäkin jo 1800-luvun lopulla.⁴

Esineiden löytöhistorioista ja -olosuhteista johtuen suurin osa artikkelissa käsiteltävistä tikareista on vailla kunnollista löytöyhteyttä.⁵ Tästä huolimatta löytöpaikkojen historiasta on yritetty löytää yhteisiä piirteitä. Tikarien yhdistäminen niiden löytöpaikkojen historiaan voi lisätä tietoa esineiden käytöstä ja käyttäjistä.

Veitsen määrittämiselle tikariksi ei ole olemassa yksiselitteisiä kriteereitä. Veitsellä ja tikarilla on osittain samat käyttötarkoitukset. Veitsi on pääasiassa työkalu ja toissijaisesti ase, kun taas tikari on pääasiallinen ase ja vain toissijaisesti työkalu.

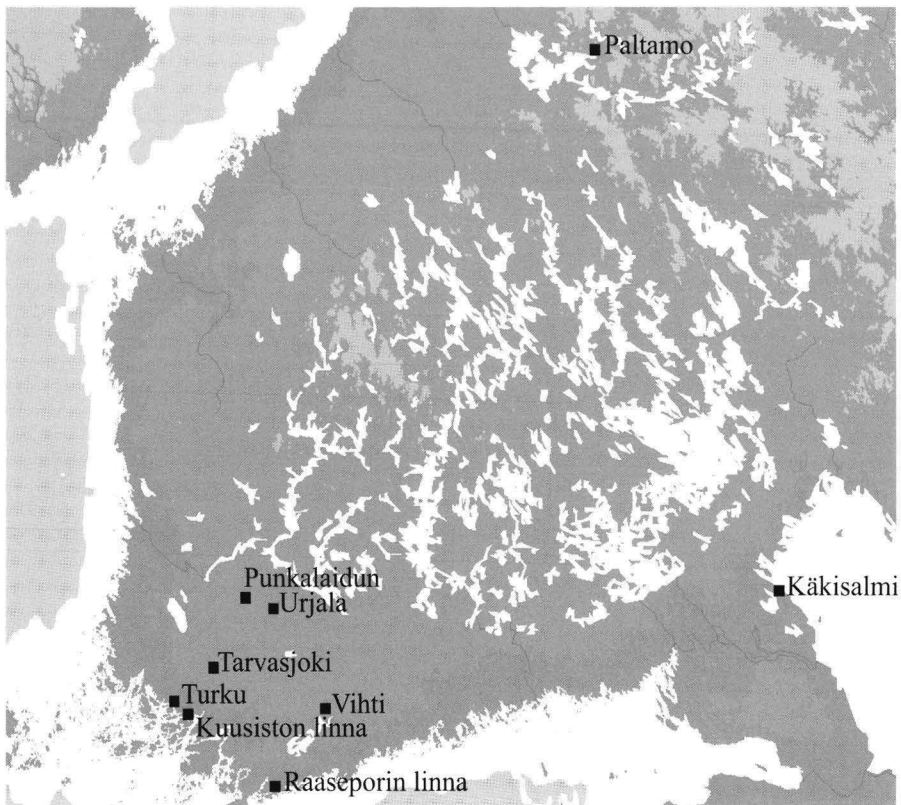
¹ Artikkelin on laajennettu ja uusilla löydöillä ja julkaisuilla ajanmukaistettu versio aiemmasta englanninkielisestä kirjoituksesta. Katso Taavitsainen/Harjula 2004.

² Tässä tutkimuksessa tikareille annetut ajoitukset viittaavat enemmän esineen valmistusajankohtaan kuin sen tuntemattoman pituiseen käyttöperiodiin, joka voi olla monta vuosikymmentä pitkä varastoinnin ja uusiokäytön takia. Arkeologinen löytö voi joutua maahan käyttönsä missä tahansa vaiheessa. Esine voi arkeologisoituksaan olla uusi tai sitä voi olla käytetty useita vuosikymmeniä. Ks. esim. Taavitsainen 1990, 42–43, ja julkaisun kirjallisuusviitteet.

³ Tieteellisen arkeologian varhaisvaiheista Suomessa, Härö 1984; Nordman 1968; historiallisen arkeologian vaiheista, Drake 1984; Sarvas 1977; Taavitsainen 1999; 2003a.

⁴ Artikkelin kirjoittajista Jussi-Pekka Taavitsainen keräsi perustiedot tikarilöydöistä 1970- ja 1980-luvuilla. Löytöjen kertyminen tämän jälkeen on ollut vähäistä, koska Janne Harjulan äskettäin tekemä Turun maakuntamuseon, Aboa Vetus –museon ja Suomen kansallismuseon Turun linnan löytöjen läpikäyminen toi esiin vain kaksi tikaria. Ahvenanmaan arkeologista aineistoa käytiin läpi Kastelholman linnan arkeologisten raporttien ja julkaisujen avulla. Huolimatta monista kaivauksista ja edustavasta löytömaterialista, Kastelholmasta ei näytä olevan tikarilöytöjä. Kastelholmassa tehdyistä tutkimuksista, Bäck et al. 1991; Carlsson et al. 1989; linnan aseisiin liittyvistä tutkimuksista, Törnblom 1987; Åqvist 1990; veitsentupista ja miekanhuotrasta, Kykyri 1997.

⁵ Kunnollisten löytökontekstien puute ei koske ainoastaan Suomen tikarilöytöjä. Esimerkiksi Tanskan yli sadasta ballock-tikarista suuri osa on irtolöytöjä. Katso Liebgott 1977b, 261; Kvants Larsen 2007.



Kuva 1. Suomen keskiajan ja 1500-luvun arkeologisten tikarien löytöpaikat. Kuusiston linnasta on kaksi ballock-tikaria, Turun linnasta kaksi ja Aboa Vetus -museosta yksi. Paltamosta, Tarvasjoelta, Urjalasta ja Raaseporin linnasta on löytynyt rondel-tikari. Vihdistä, Käkisalimesta, Turun Korppolaismäeltä ja Turun Hirvensalosta on quillon-tikari. Punkalaitumelta on luokittelematon tikarin teräosa. Lisäksi on yksi irtolöytö: ballock-tikarin terä Suomen kansallismuseossa.

Veitsen ja tikarin teräosilla ei välttämättä ole erityistä kokoeroa.⁶ Vaikka tikarin terä on yleensä veitsen terää pidempi, esimerkiksi 1400- ja 1500-lukujen pook-tyyppisen tikarin teräosa oli suunnilleen veitsen terän pituinen eli vain hieman kahvaa pidempi.⁷ Luokittelua tikareihin ja veitsiin ei siis voi tehdä pelkästään teräosan pituuden perusteella. Veitsillä ja tikareilla oli myös välimuotoja, jotka käyvät ilmi keskiajan tikari- ja veitsiterminologiasta.⁸ Tässä artikkelissa tikarien identifiointi ja tyypitys perustuvat ensisijaisesti kahvan ominaisuuksiin huolimatta terän tyyppistä. Erona veitsiin on, että tikareissa on katsottu olevan ponsi tai väistin tai molemmat.⁹

⁶ Schnack 1998, 15; Seitz 1965, 198.

⁷ Ullmann 1961a, 4, fig. 2.

⁸ Suomen kielen sana 'tikari' tai 'takari' (engl. dagger) juontuu mahdollisesti kahdesta ruotsin sanasta, stikamäz tai stakamäz ja daggare. Katso Häkkinen 2004. Keskiajan terminologiasta ks. myös Bruhn Hoffmeyer 1980; Gamber 1986a; 1986b; Hellner 1981; Post 1931; Szymczak 2005; Vilkuna 1964, 75–79.

⁹ Myös artefakteja, joissa on tikarin kahva, mutta yksiteräinen teräosa kutsutaan tässä artikkelissa tikareiksi 'veitsitikarin' tai 'tikariveitsen' (engl. knife-dagger/dagger knife, saks. Dolchmesser) sijasta, joita termejä käytetään

Vaikka tikarien tupet näyttävät olevan harvinaisia suomalaisessa aineistossa, niitä käsitellään Tikarien tupet -luvussa. Tikari muodosti kokonaisuuden ainoastaan oikeanlaisen tupen ja vyölaitteen kanssa.

Ballock-tikarit

Tikarityyppi on saanut nimensä kahdesta kahvan tyvessä sijaitsevasta puolipallomaisesta ulokkeesta.¹⁰ Keskiajalla tikarityyppiä kutsuttiin Euroopassa termeillä, jotka kaikki viittasivat kahvan muotoon (engl. *ballok knyfl* / *ballock knife*, ransk. *dague à couillettes*).¹¹ Kahvan muoto muistutti tarkoituksellisesti miehen sukupuolielimiä.¹² 1800-luvun tutkijat alkoivat käyttää tikarityypistä eufemistista nimitystä munuaistikari (engl. *kidney dagger*, saks. *Nierendolch*, ransk. *dague à rognons*) alkuperäisen karkeamman termin sijasta. Munuaistikari-termi juurtui siten yleiseen käyttöön ja kääntyi Euroopan eri kielille.¹³ Eufemistinen nimitys esiintyy tutkimuskirjallisuudessa edelleen yleisesti, vaikka alkuperäistä nimitystäkin käytetään silloin tällöin. Tässä artikkelissa tikarityypistä käytetään nimitystä ballock-tikari, koska alkuperäinen suomen- tai ruotsinkielinen nimitys ei ole kirjoittajien tiedossa.

Kahvan muoto ja alkuperäinen terminologia viittaavat fallossymboliikkaan.¹⁴ Tiedetään, että ballock-tikareita kannettiin usein vyötärön korkeudella vartalon keskikohdalla (kuva 2).¹⁵ Fallos-symboliikka¹⁶ on kiistämätön, mutta sen varsinaisesta sisällöstä eri aikoina on esitetty erilaisia tulkintoja. Claes Wahlöön mukaan symboliikka oli jo keskiajalla saanut yksinkertaista hedelmällisyysmagiaa laajemman merkityksen, joka liittyi esimerkiksi iloon, rauhaan ja onneen pahoja voimia vastaan. Symboliikka saattoi siis olla elämää suojelevaa, amulettimaista.¹⁷

Ballock-tikarit ilmaantuvat 1200-luvulla, yleistyvät 1300-luvulla ja pysyvät Skandinaviassa käytössä 1500-luvulle. Tikarityyppi oli laajalle levinnyt ja sitä pidetään keskiajan tavallisimpana tikarityypinä Pohjois-Euroopassa. Ballock-tikaria käyttivät eri sosiaaliryhmät. Tikarityyppi oli sekä sotilaiden että siviiliväestön käyttämä.¹⁸ Suomesta on löytynyt kuusi ballock-tikaria. Ainoastaan yksi niistä on säilynyt lähes kokonaisena (kuva 3,1).¹⁹

joskus tutkimuskirjallisuudessa. Katso Meyer 1974, 240; Schneider 1960, 92; Ullmann 1961a; 1961b. Eri tavoista määrittää tikareita ja veitsiä, Bruhn Hoffmeyer 1980; Gamber 1986a; 1986b; Seitz 1965, 198–199.

¹⁰ Bruhn Hoffmeyer 1980; Grieg 1943, 110–112; Post 1931; Seitz 1965, 210.

¹¹ Laking 1920, 34; Liebgott 1977a, 56; Oakeshott 1960, 256; Seitz 1965, 210; Wahlöö 1981, 109.

¹² Liebgott 1976, 51; Rimer 2000, 122–123.

¹³ Jensen 1991, 28; Oakeshott 1960, 256; Wahlöö 1981, 109.

¹⁴ Seitz 1965, 210; Wahlöö 1981, 109.

¹⁵ Grieg 1943, 110; Laking 1920, 34, fig. 793; Liebgott 1977b, 257, fig. 2; Rimer 2000, 122–123; Wahlöö 1981, 110.

¹⁶ Nottveit 2006.

¹⁷ Wahlöö 1981, 110. Joskus elämää suojelevaan symboliikkaan sekoitui kristillistä magiaa esimerkiksi Neitsyt Maria -kultti. Lundista on löytynyt tikareita, joiden kahvoihin on kiinnitetty Neitsyt Maria -amuletti. Katso Bergman/Billberg 1976, 393, fig. 353,1; Jensen 1976; Wahlöö 1981, 110–111.

¹⁸ Bruhn Hoffmeyer 1980; Grieg 1933, 298–300; 1943, 110; Laking 1920, 33; Liebgott 1977a, 56–57; 1977b, 265; Nicolle 1999, 197, fig. 531; Oakeshott 1960, 336–337; Wahlöö 1981, 107, 109.

¹⁹ KM 2801:35; Taavitsainen 1980, 25, kuva 11b.



Kuva 2. Muodikkaassa pukeutumisessa ballock-tikari roikkui usein vyöllä vartalon keski-
kohdalla, kuten yhdellä kuvan henkilöistä (kolmas oikealta). 1400-luvun puoliväliin ajoit-
tuvan käsikirjoituksen kuvassa Burgundin herttualle Filip Hyvälle (1419–1467) ojennetaan
käsikirjoitusta *Trois Traitiez de la Conservation et Garde de la Santé*. Ks. Voronova &
Sterligov 1996, 142-143.

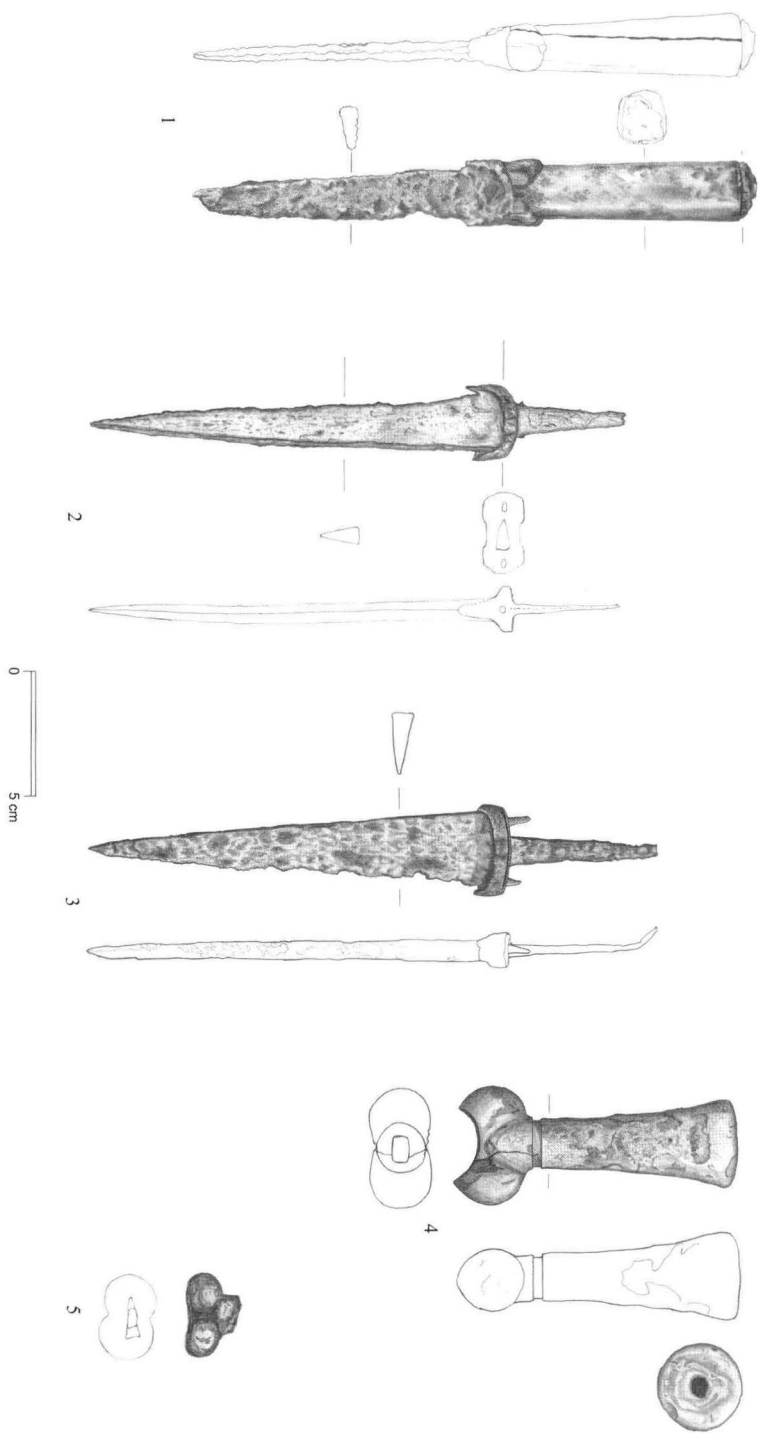
Kuusisto 1891

Tikari on löytynyt Kuusiston linnasta, joka oli Suomen ainoa keskiaikainen piis-
panlinna. Sen tunnettu historia alkaa 1200-luvun lopussa ja loppuu linnan hävittä-
miseen vuonna 1528.²⁰ Tikari löytyi linnan varhaisissa arkeologisissa kaivauksissa
vuonna 1891. Tarkkaa löytöyhteyttä ei tiedetä. Tikarin nykyinen pituus on 22,5 cm.
13,0 cm pitkän yksiteräisen teräosan kärki on murtunut. Siltamainen rautalevy erot-
taa terän kahvaosasta. Kahva- ja teräosan erottava levy on tyypillinen ballock-tika-
reille. Se esiintyy jo 1300-luvun lopun tikareissa. 1400-luvulla levyn päät pitenevät
ja niiden kärjet kääntyvät alaspäin terää myötäillen.²¹ Tämän ajoitusmahdollisuuden
perusteella Kuusiston tikari ajoittuisi 1400-luvulle (terminus post quem –ajoitus)
siltamaisen levyn ja sen pitkien päiden perusteella.

Tikarin kahva on luuta. Kahvan päässä on ”hattu”, johon ruodon pää on niitattu.
Kahvan tyvässä on kaksi ballock-tikarille tyypillistä uloketta. On esitetty erilaisia

²⁰ Uotila 1998, 87.

²¹ Bruhn Hoffmeyer 1980; Laking 1920, fig. 796, 797, 798; Seitz 1965, 212; Teegen 1993, 98.



Kuva 3. Ballock-tikareita. 1. Kuusiston linna (KM2801:35); 2. Kuusiston linna (TMM 340:1); 3. irtolöytö (KM 67086:2); 4. Turun linna (TMM 16390:1); 5. Turun linna (KM 96001:4032). Piirrookset: Museovirasto / Turun maakuntamuseo.

tulkintoja siitä, voidaanko näiden muotoa käyttää ajoittavana elementtinä. Heribert Seitz on pitänyt ajoittamismahdollisuutta epätodennäköisenä.²² Vaikka absoluuttinen ajoittaminen ei vaikuta mahdolliselta, kahvojen muodoissa on kuitenkin havaittavissa eroja, jotka mahdollistavat tikarien väljähkön relatiivisen ajoittamisen. Varhaisten ballock-tikarien kahvojen veistoksellinen muoto vaihtuu 1400-luvulla tyyllitellymmäksi.²³ Tämän perusteella Kuusiston tikari kahvaa myötäilevine ulokkeineen edustaisi myöhempää ballock-tikarityyppiä, joka sopii siltamaisen levyn 1400- tai 1500-luvun ajoitukseen.

Kuusisto 1897

Kuusiston linnan 1890-luvun kaivauksista on toinenkin ballock-tikari.²⁴ Ainoastaan teräosa ruotoineen on säilynyt, kahva puuttuu (kuva 3,2). Yksiteräisen teräosan pituus on 16,5 cm. Kahvan puuttumisesta huolimatta tikarin voi tunnistaa ballock-tikariksi samankaltaisen siltamaisen levyn perusteella kuin edellisessä Kuusiston tikarissa. Levyn pitkät päät viittaavat 1400–1500-luvun ajoitukseen. Levyssä, terän molemmilla puolilla on reiät. Rei'issä alun perin olleet tapit ovat hävinneet. Tappien tarkoitus oli kiinnittää kahvan ulokkeet teräosaan.²⁵

Tukholman kaupunginmuseo

Kolmas ballock-tikari on todennäköisesti irtolöytö.²⁶ Se lähetettiin Tukholman kaupunginmuseosta Suomen kansallismuseoon vuoden 1808 Uudenkaarlepyyn Juuttan taistelulentän löytöjen mukana. On epävarmaa, onko myös tikari peräisin Pohjanmaalta vai ei. Tikarista on säilynyt 17,0 cm pitkä ruodollinen yksiteräinen teräosa (kuva 3,3). Myös tässä tikarissa on metallisilta jakamassa terä- ja kahvaosaa. Levyssä ei kuitenkaan ole pitkiä päitä kuten edellisissä Kuusiston tikareissa. Niinpä varhaisempi ajoitus 1400-luvulle tai 1300-luvun jälkipuolelle on mahdollinen. Sillassa on kaksi tappia, jotka ovat kiinnittäneet kahvan teräosaan (ks. edellä Kuusiston tikari, jossa on reiät tappeja varten).

Turun linna

Neljännän ballock-tikarin löytötiedot ovat hävinneet, mutta tikari on todennäköisesti peräisin Turun linnasta. Löydön nykyinen säilytyspaikka on Turun maakuntamuseo.²⁷ Tikarista on jäljellä pyökistä (*Fagus sp.*) tehty puinen kahva (kuva 3,4).²⁸ Lievästi kartiomainen kahva levenee yläpäätä kohti. Kahvan juuressa on kaksi puolipallon muotoista uloketta. Kahvan tyvessä on poikittainen ura, jossa on alun perin todennäköisesti ollut metallihela. Läheisiä vastineita kahvan muodolle on esimerkiksi Tukholman Helgeandsholmenin 1300-luvun jälkipuoliskolle tai 1400-luvun

²² Seitz 1965, 210, 212.

²³ Wahlöö 1981, 109; Wallin 1982, 31.

²⁴ TMM 340:1; Hausen 1883, fig. II; Taavitsainen 1980, 24–25, kuva 11a.

²⁵ Blomqvist 1938, 149, fig. 11; Huggert 1986, 164, fig. 2–4, 5–6; Knorr 1972, 135, fig. 9; Ullmann 1961b, fig. 47.

²⁶ KM 67086:2.

²⁷ TMM 16390:1.

²⁸ Puulajin on määrittänyt konservaattori Leena Tomanterä, Suomen kansallismuseo.



Kuva 4. Aboa Vetus -museon ballock-tikari (KM 95032:578 / ME1575:3).

Valokuva: Aboa Vetus -museo / Janne Harjula.

alkuun ajoittuvissa tikarilöydöissä.²⁹ Kahvan muodon perusteella myös Turun linnan tikarin sama ajoitus on todennäköinen.

Turun linnasta on toinenkin ballock-tikari, pieni puisen kahvan katkelma (kuva 3,5).³⁰ Silmämääräisellä tarkastelulla, ilman analysoitua puunäytettä, materiaali on määritetty lehtipuiksi tai puun juureksi.³¹ Ainoastaan kahvan tyvi, jossa on kaksi pyöreätä uloketta, on säilynyt. Myös teräosa puuttuu. Sen muodon voi kuitenkin päätellä aukosta kahvan pohjassa. Kahvaan on selvästi ollut upotettuna ballock-tikareille tyypillinen yksiteräinen teräosa.

Nykytiedon mukaan Turun linnan rakentaminen alkoi 1280-luvulla³² ja itäisen esilinnan rakentaminen alkoi noin 100 vuotta myöhemmin.³³ Tikarin kahva on peräisin esilinnan pihalla vuosina 1978–1984 tehdyistä kaivauksista. Löytöyhteys on keskiaikainen täyttökerros, joka on muodostunut mahdollisesti jo 1300-luvulla, mutta viimeistään 1400-luvun puolivälissä.³⁴ Tällä perusteella tikarille voi antaa ajoituksen *terminus ante quem* 1450.

Turku, Aboa Vetus

Tuorein ballock-tikarilöytö on peräisin nykyisen Aboa Vetus -museon alueella 1990-luvulla tehdyistä kaivauksista.³⁵ Tikarista on säilynyt ruodollinen, raudasta tehty terä (kuva 4). Kapean ja melko kuluneen tai korrodoituneen terän pituus ilman ruotoa on 15,7 cm. Terän hamara on paksuimmillaan noin 10 mm ja sen alla näkyy terän keski- ja kantaosassa vaakasuora ura. Ruodon ja terän yhtymäkohdassa on jäänne ballock-tikareille tyypillisestä siltamaisesta levystä. Tikarin löytökerros on tyypiltään täyttömaata, jonka voinee ajoittaa keskiaikaiseksi.³⁶

²⁹ Sandstedt 1982, 259, fig. 234a–f.

³⁰ KM 96001:4032.

³¹ Määrittelyksen teki konservaatööri Sari Selkee, Turun maakuntamuseo.

³² Drake 1999.

³³ Uotila 1999, 159.

³⁴ Itäisen esilinnan kerrosten ja rakenteiden ajoituksesta, Kykyri 1994; Pihlman 1994; 1995, 156–158, 166–168, Liite 7.2; Uotila 1999, 77–78.

³⁵ KM 95032:578 (ME1575:3).

³⁶ Sanna Jokela, Aboa Vetus -museo, suullinen tieto.

Rondel-tikarit

Rondel-tikari (engl. *Rondel dagger*, saks. *Scheibendolch*, ransk. *dague à rouelles*) on saanut nimensä väistimen ja ponnen paikoilla olevista vaakasuorista, kiekkonmuotoisista levyistä.³⁷ Rondel-tikarien ryhmään lasketaan usein myös tikarit, joiden väistin on kiekkomainen, riippumatta ponnen muodosta. Ponsi saattaa olla esimerkiksi pyöreä, kartiomainen, kiekkomainen (pystysuora) tai sylinterimäinen.³⁸ Seitzin mukaan rondel-tikarit ilmestyvät 1200-luvun lopulla ja viimeistään vuoden 1300 tienoilla. Ne ovat yleisimpiä 1400-luvulla ja pysyvät käytössä 1500-luvulle.³⁹ Rondel-tikarit näyttävät olleen lähinnä sotilasaseita ja toissijaisesti siviiliväestön aseita.⁴⁰ Suomesta on neljä rondel-tikaria.

Paltamo, Mieslahti

Paltamon Mieslahden kylän tikarissa on rautainen kahva, jonka pinta kiertyy spiraalimaisesti (kuva 5,1).⁴¹ Kiekkomaisen väistinlevyn halkaisija on 4 cm ja yksi sen reunoista on taivutettu alaspäin. Tikarissa on alun perin saattanut olla kiekkomainen levy myös kahvan yläpäässä, mutta se puuttuu. Tikarin pituus on 37,5 cm. 28 cm pitkä teräosa on poikkileikkaukseltaan kolmiomainen. Tällainen *gnadgott*- tai *misericorde*-terä (suomeksi armo, Jumalan armo) oli tyypillinen rondel-tikareissa. Joskus *gnadgott*-tikaria käytetään rondel-tikarin synonyymina, vaikka *gnadgott*-teriä saattoi olla muissakin tikarityypeissä.⁴²

Gnadgott-terät olivat pitkiä ja yleensä poikkileikkaukseltaan kolmiomaisia tai kiilamaisia. Terän muodon tarkoitus oli olla tehokas rengas- tai levypanssaria vastaan. Terän kärkiosaa oli usein sen vahvistamiseksi paksunnettu, jotta tikari voitaisiin työntää rengashaarniskan läpi tai levypanssarin levyjen välistä, tarkoituksena antaa armonisku selätetylle viholliselle. Tästä juontuu terän ja tikarityypin nimi.⁴³

Tarvasjoki, Juva

Rondel-tikari Tarvasjoen Juvan kylästä on 32 cm pitkä. Siinä on 20,5 cm pitkä nelisivuinen teräosa, jonka molemmilla puolilla on keskiharja (kuva 5,2).⁴⁴ Kahva on puuta, ja tikarissa on pyöreähkö ponsi, joka on myös puuta. Väistimen kohdalla on epäkeskinen, kiekkomainen rautalevy. Levyn reuna on taivutettu alaspäin ja se päättyy pieneen kärkeen, jonka koristelu muistuttaa simpukkaa. Tikarille on Norjan

³⁷ Bruhn Hoffmeyer 1980; Post 1931, 114–115; Seitz 1965, 200, 203.

³⁸ Laking 1920, fig. 761–762, 766–769; Medieval catalogue, London Museum 1945, 42–47; Rimer 2000, 122.

³⁹ Blomqvist 1938, 149; Seitz 1965, 203.

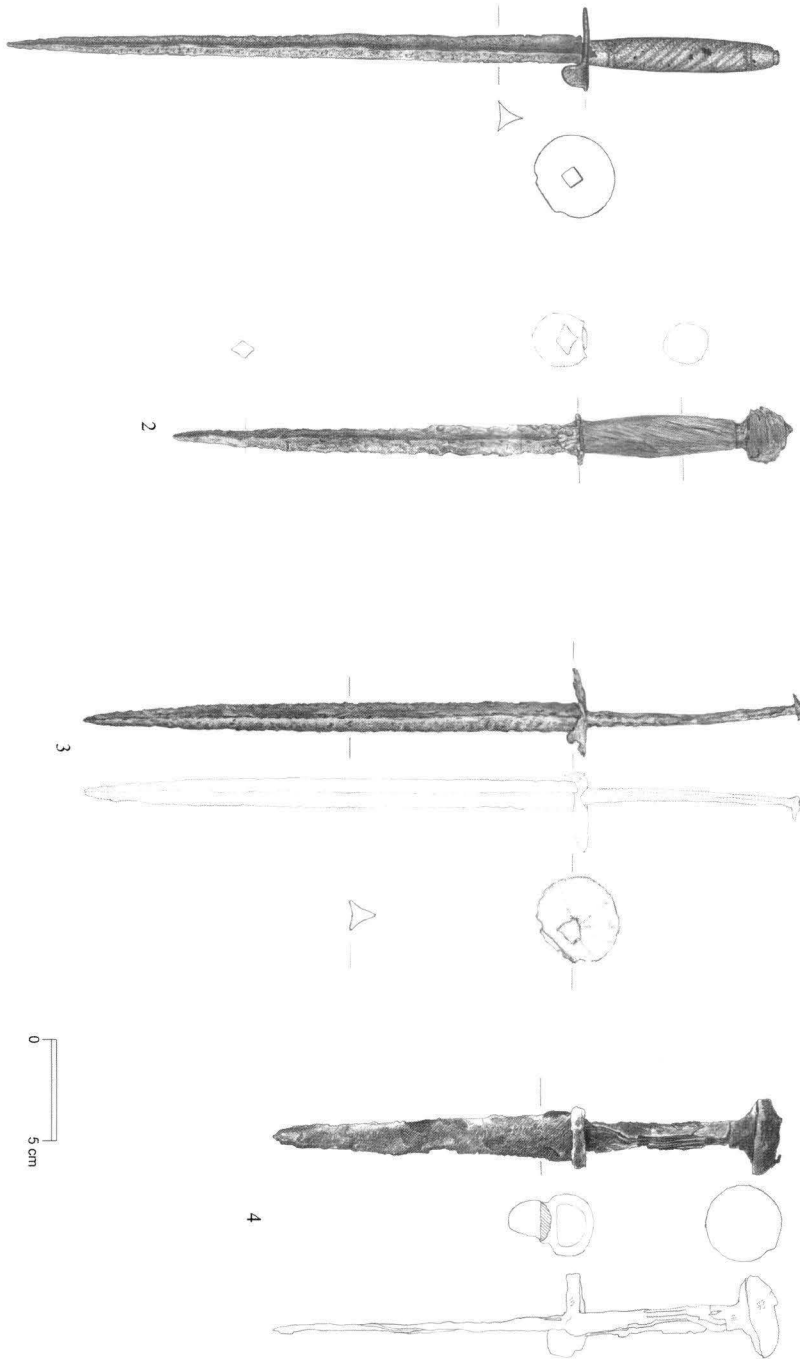
⁴⁰ Laking 1920, fig. 761–764, 766, 768–769, 771, 777; Rimer 2000, 122–123, fig. 10.6; LaRocca 2000, s. 55 kuva alhaalla vasemmalla; Seitz 1965, fig. 140.

⁴¹ KM 54016:3.

⁴² Grieg 1943, 112; Post 1931.

⁴³ Blomqvist 1938, 142–143; Bruhn Hoffmeyer 1980; Gamber 1986a; 1993; Grieg 1950, 9; Liebgott 1977b, 257; Nicolle 1999, 567; Rimer 2000, 123; Seitz 1965, 203. Vaihtoehtoisen selityksen mukaan termi *misericorde* tikarityypin synonyymina on peräisin tilanteesta, jossa kamppailun voittajan ylös kohotettu tikari kertoi vastustajalle, että olisi syytä anoa armoa. Ase olisi alettu yhdistää runoilijoiden käyttämässä kielessä armoon. Katso Oakeshott 1960, 256. Ajatuksia keskiajan asevarustelusta, eli hyökkäysaseiden kehityksestä, sitten puolustusvarustuksen kehityksestä ja sitten taas hyökkäyksen kehityksestä parempaa puolustusta vastaan, Mäesalu 2004.

⁴⁴ KM 73118.



Kuva 5. Rondel-tikarit. 1. Paltamo, Mieslahti (KM 54016:3); 2. Tarvasjoki, Juva (KM 73118); 3. Urjala, Hakolahti (KM 50002); 4. Raaseporin linna (KM 37154:61). Piirroksset: Museovirasto.

Hedmarkista 1400-luvulle ajoittuva vastine. Myös tämän tikarin alemmassa rondellevyssä on simpukkakoriste.⁴⁵ Jos rondel-levyn muotoa ja koristelua pitää ajoittavina ominaisuuksina, myös Paltamon ja Tarvasjoen tikarit ajoittuisivat 1400-luvulle.

Urjala, Hakolahti

Kolmas rondel-tikari on löytynyt Urjalan Hakolahdesta.⁴⁶ Tikarin pituus on 35 cm. 24,5 cm pitkän terän poikkileikkaus on kolmiomainen (kuva 5,3). Ylempi rondellevy tai ponsi puuttuu. Alempi rondel-levy on epäkeskisesti kiekkomainen ja myös tässä tapauksessa yksi sen reunoista on taivutettu alaspäin. Tämä viittaa 1400-luvun ajoitukseen.

Raasepori

Tikarin voi katsoa kuuluvan rondel-tikarien ryhmään ponnien muodon perusteella (kuva 5,4).⁴⁷ Raaseporin linna mainitaan lähteissä ensimmäisen kerran vuonna 1378. Se päättyi Kustaa Vaasalle vuonna 1523 ja hylättiin vuonna 1553.⁴⁸ Tikari löytyi linnan itäportin edestä 1.1 metrin syvyydestä.

Kahdesta kappaleesta koostuvan ponnien muoto on litistetyn pyöreä. Väistin koostuu vaakasuorasta renkaasta ja koristeellisesta ulokkeesta sen vastakkaisella puolella. Tikari on 25 cm pitkä ja siinä on 15 cm pitkä kaksiteräinen teräosa. Eri-laiset rengasväistimet ilmaantuvat miekkoihin ja tikareihin renessanssiajalla 1400-luvun lopulla ja 1500-luvun ensimmäisellä puoliskolla.⁴⁹ Tällainen ajoitus sopii Raaseporin tikariinkin.

Quillon-tikarit

Quillon-tikarit eli väistintangolliset tikarit (saks. *Parierstangendolch*) ilmestyvät 1200-luvulla ja pysyvät käytössä uudelle ajalle asti. Quillon-tikareita pidetään so-tilasaseina ja ne vastaavat malleiltaan samanaikaisia miekkoja väistintankoineen ja kahvan ponsineen.⁵⁰ Keskiharjallinen, kaksiteräinen teräosa on yleinen.⁵¹ Suomesta on neljä quillon-tikaria.

Turku, Korppolaismäki

Ensimmäinen quillon-tikareista löytyi Turun Korppolaismäeltä, Aurajoen suusta

⁴⁵ Grieg 1943, 112, fig. 63.

⁴⁶ KM 50002.

⁴⁷ KM 37154:61.

⁴⁸ Drake 1991.

⁴⁹ Falk 1988, fig. 4–5; Forrer 1905, 23; Laking 1921, 260–329; Oakeshott 1960, 304, 332–333; LaRocca 2000, 48.

⁵⁰ Bruhn Hoffmeyer 1980; Laking 1920, 2–8.

⁵¹ Seitz 1965, 213.

vastapäätä joen toisella puolella sijaitsevaa Turun linnaa.⁵² Tikarin pituus on 29 cm ja siinä on 20 cm pitkä keskiharjallinen, kaksiteräinen teräosa (kuva 6,1). Väistintangot kaareutuvat lievästi alaspäin ja niiden päissä on piikkimäisin ulokkein koristetut nupit. Väistimeen kuuluu lisäksi pyöristetty levy, jonka reunassa on koristekai-verrusta. Ruodon päässä on päärynän muotoinen ponsi, jota kiertävät spiraalimaiset kohovyöt. Noin vuoteen 1500 ajoitettuja vastineita ponnien muodolle on R. Forrerin miekkojen ja tikarien ponsia käsittelevässä teoksessa.⁵³ Vastineita väistinlevylle on jo 1400-luvulle ajoitetuissa tikareissa.⁵⁴

Vihti, Vanjoki

Toinen quillon-tikareista on peräisin Vanjoen kylästä Vihdin pitäjältä.⁵⁵ Teräosa ja väistin ovat säilyneet, mutta ponsi puuttuu (kuva 6,2). Kaksiteräisen teräosan pituus on 22,5 cm. Sen molemmilla puolilla on keskiura, jonka tarkoitus on ollut lisätä terän joustavuutta. Teräosassa on väistimen alapuolella teroittamaton alue, niin kutsuttu ”ricasso”.⁵⁶ Tikarissa on suorat väistintangot, jotka päättyvät pyöreisiin nuppeihin. Väistimeen kuuluvan renkaan perusteella tikarille voidaan esittää väljähkö ajoitus 1500-luvulle.

Käkisalmi, Suotniemi

Kolmas quillon-tikari on peräisin Käkisalmeista, ristiretkiaikaisesta Suotniemen Leilumäen Fajanssitehtaan kalmistosta, mutta on ilman tarkempaa löytöyhteyttä.⁵⁷ Tikarissa on kuparimetalliseoksesta tehty pystysuora kiekkoponsi (kuva 6,3). Myös alaspäin kaartuva väistin on kuparimetalliseosta.⁵⁸ Mielenkiintoista esineessä on 28 cm pitkä yksiteräinen teräosa, jonka hamara on lievästi kupera. Se muistuttaa läheisesti väkipuukon terää. Tikarille ei ole pohjoiseurooppalaisia vastineita.⁵⁹ Se vaikuttaa olevan väistintangollisen quillon-tikarin (ponsi ja väistin) ja väkipuukon (teräosa) yhdistelmä. Tässä yhteydessä on hyvä muistaa, että keskiaikaiset tikarit periytyvät yksiteräisistä väkipuukoista.⁶⁰ Löytöpaikan ajoituksen (Suotniemen kalmisto AD 1150–1300) ja tikarin ominaisuuksien perusteella (väistintikarit ilmestyvät 1200-luvulla) Suotniemen tikarin voinee ajoittaa 1200-luvulle tai 1300-luvun alkupuolelle.⁶¹

⁵² TMM 4652:1.

⁵³ Forrer 1905, pl. VIII, erityisesti kuvat 1–6, ‘gewundene Birnknaufe’; myös Blomqvist 1938, 148, fig. 9; Grieg 1943, 113, fig. 65; Hildebrand 1983, fig. 191 samanlaisista ponsista, jotka ajoitettu n. vuoteen 1500.

⁵⁴ Grieg 1943, 113, fig. 64; Hildebrand 1983, fig. 189.

⁵⁵ KM 3020:15.

⁵⁶ Oakeshott 1960, 314.

⁵⁷ KM 1922:412; Saksa 1998, kuva 4.4; Schwindt 1893, 130; Uino 1997, 261.

⁵⁸ Schwindt 1893, 11, kuva 30.

⁵⁹ Uino 1997, 378; Firenzen Museo del Bargellon kokoelmassa on läheisesti Suotniemen löytöä muistuttava tikari (inv. nro R.119), joka on ajoitettu 1300-luvun alkuun (näyttely, Museo del Bargello, 4.10.2006).

⁶⁰ Blomqvist 1938, 142; Bruhn Hoffmeyer 1980; Oakeshott 1960, 253.

⁶¹ Tässä yhteydessä olisi mielenkiintoista tietää keskiaikaisten tikarien itäinen levintä, mutta saatavilla oleva informaatio on rajallista. Harvoista Venäjän tikarilöytöjä käsittelevistä julkaisuista, Kirpičnikov 1966, 70–72, fig. 18 ja taulukko sivulla 102.

Quillon-tikareista kehittyneitä niin kutsuttuja vasemman käden tikareita (engl. *left-hand dagger*, ransk. *main gauche*) käytettiin yhdessä miekan kanssa 1500-luvulta lähtien. Niin kuin nimestä voi päätellä, tikareita käytettiin toisessa kädessä tarkoituksena torjua tai kaapata vastustajan miekan terä.⁶² Hirvensalon Papinsaaresta Turun edustalta on yksi tällainen tikari.⁶³ Tikari on 43,5 cm pitkä ja siinä on 32,5 cm pitkä poikkileikkaukseltaan nelisivuinen terä, jonka molemmilla puolilla on keskiharja (kuva 6,4). Terässä väistimen alla on teroittamaton ricasso-osa, jossa on tois-taiseksi identifioimaton valmistajan leima. Pitkät väistintangot taipuvat alaspäin ja päättyvät pieniin nuppeihin. Väistimeen kuuluu lisäksi pyöreä, vaakasuora rengas. Kahva on päällystetty kuparilangalla, mutta hyvän kuntonsa perusteella se vaikuttaa olevan myöhäinen lisä.⁶⁴ 1500-luvun puoliväliin ajoittuvia vastineita tikarin ponnel-le löytyy Forrerin miekka- ja tikarinponsiteoksesta.⁶⁵ Vastineiden perusteella Hirvensalonkin tikari ajoittuisi 1500-luvun puoliväliin.

Tikarien tupet

Turusta on suuri määrä arkeologisista kaivauksista ja erilaisista maansiirtotöistä pe-räisin olevia nahkaisia veitsentuppia ja miekanhuotria, yli 220 artefaktia 1300-lu-vulta varhaiselle 1500-luvulle.⁶⁶ Onko näistä löydöistä mahdollista erottaa tikarien tuppia? Luokitteluongelmia aiheuttaa arkeologisille löydöille tyypillinen fragmen-taarisuus, mikä koskee veitsiä, tikareita ja miekkoja mutta myös näiden koteloida, tuppia ja huotria. Jopa veitsentoppien ja miekanhuotrien erottamien toisistaan tun-tuu joskus sattumanvaraiselta, kun tunnistus perustuu fragmentteihin.⁶⁷

Huolimatta luokitteluongelmista, arkeologisissa julkaisuissa näkee joskus tika-rien tupiksi luokiteltuja veitsentuppia. Yleensä määritysperusteet eivät käy ilmi, mutta poikkeuksiakin on. Ragnar Blomqvist erottaa Lundin keskiaikaisten tikari-en tupet fragmentaarisisista miekan huotrasta nahan paksuuden perusteella. Lundista löytyneet miekkojen huotrat on Blomqvistin mukaan voitu tehdä ohuesta nahasta, koska niiden sisällä on käytetty puisia tukilevyjä. Tikarien tupissa ei ollut puuvah-vistuksia, joten tupet tehtiin paksummasta nahasta.⁶⁸ Carol van Driel-Murray luo-kittelee tikarintupiksi symmetrisesti alaspäin kapenevat tupet, jotka vastaavat tika-reiden kokoa.⁶⁹

Näillä kriteereillä Turunkin kaupunkiarkeologisesta aineistosta voi yrittää erottaa mahdollisia tikarintuppia. Åbo Akademin pääarakennuksen tontin kaivauksilta vuon-

⁶² Grieg 1933, 301; 1943, 113; 1950, 7, 10; Post 1931; LaRocca 2000, 56.

⁶³ TMM 15535.

⁶⁴ Toinen muutos on ruodon lyheneminen yhdellä senttimetrillä konservointikäsitteilyn aikana.

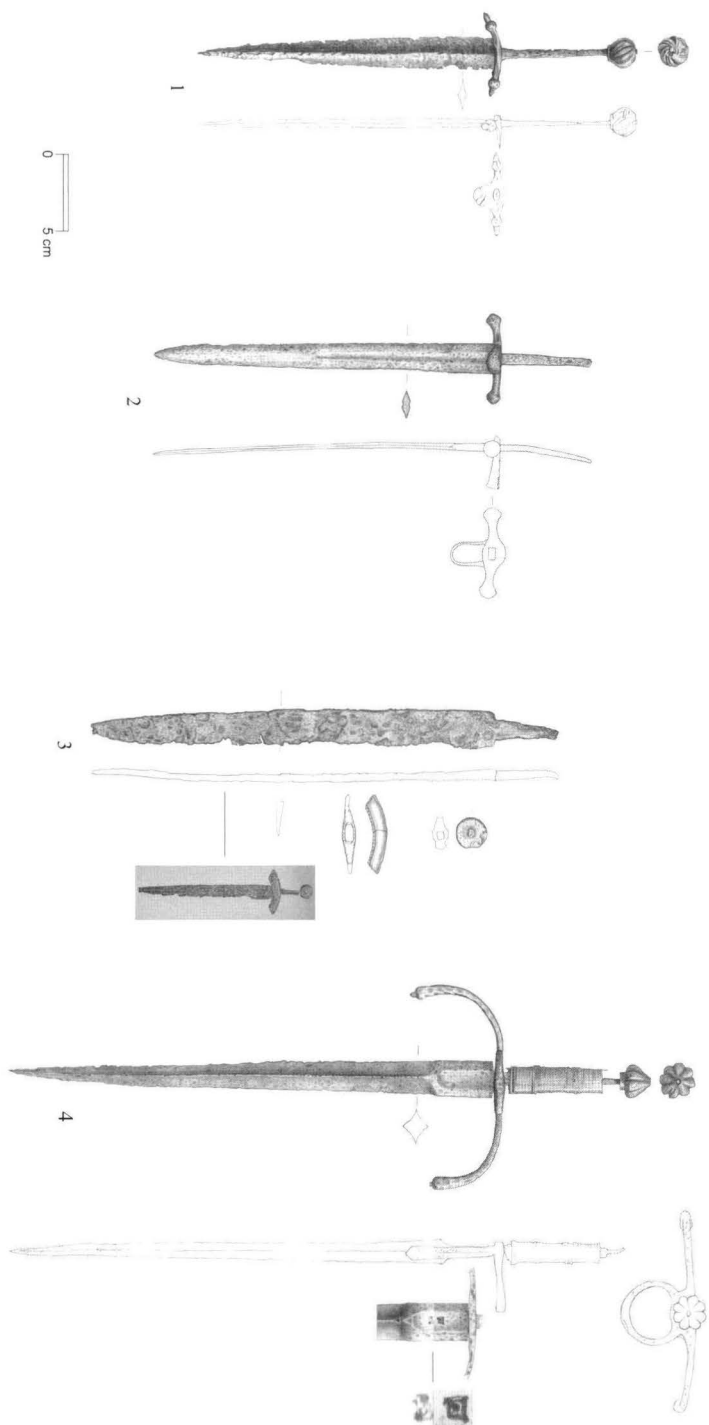
⁶⁵ Forrer 1905, pl. XIV, fig. 1–6 'Vasenknäufe mit senkrechter Wulst-Gliederung'.

⁶⁶ Harjula 2005.

⁶⁷ Groenman-van Waateringe 1988, 84.

⁶⁸ Blomqvist 1938:164.

⁶⁹ van Driel-Murray 1990, 176–179.



Kuva 6. Quillon-tikarit. 1. Turku, Korppolaismäki (TMM 4652:1); 2. Vihti, Vanjoki (KM 3020:15); 3. Käkisalmi, Suotniemi (KM1922:412); 4. Turku, Hirvensalo (TMM 15535). Piirroksat: Museovirasto / Turun maakuntamuseo; piirrokseseen 3 liittyvä pikkukuva julkaisusta Schwindt 1893, kuva 30.

na 1998 löytyi kaiverretulla kasviornamentiikalla koristettu veitsentuppi,⁷⁰ jonka voi löytöyhteytensä perusteella ajoittaa 1300-luvun lopulle tai 1400-luvun alkuun.⁷¹ Tupen pituus on 20,5 cm ja leveys 5,0 cm (kuva 7). Tupen alaosa on repeytynyt, mutta pituus on säilynyt alkuperäisenä. Valmistusmateriaali on 2,5 mm paksua kasviparkittua naudan nahkaa. Tupen takapuolella kulkee kahdella langalla ja suutarin ompeleella ommeltu vastasauma. Ompelemiseen käytetty lanka on mahdollisesti nokkoskuitua.⁷² Veitsenterän symmetrinen muoto on muotoiltu kohokuviona tupen etupuolelle. Tupessa on paikka toisellekin veitselle tai työkalulle. Tupen etupuolella, 40 mm suureunasta on tätä varten tehty aukko. Aukon yläpuolella oleva suureunaan asti ulottuva sauma on auennut.⁷³

Läheisiä vastineita tupen muodolle ovat Lundin tikarintupet.⁷⁴ Symmetrisen muodon perusteella Åbo Akademin tontin tuppi voisikin olla tikarin tuppi. Pitää kuitenkin muistaa, että ainakin keskiajan jälkeen Suomessa on ollut tyypillistä kantaa symmetrisessä tupessa puukkoa, jossa on epäsymmetrinen terä. Tupen symmetrinen muoto ei siis välttämättä kerro veitsen ja terän tyypistä. Paikka toiselle veitselle tai työkalulle on esiintynyt keskiajalta lähtien sekä veitsentupissa että tikarintupissa.⁷⁵ Tikarin tuppeen viittaakin vahvimmin tupen pintaan tehty symmetrisen terän mallinen muotoilu.

Åbo Akademin tontin tuppi on voinut sisältää noin 20 cm pitkän symmetrisen teräosan, jossa on ollut leveä terän kantaosa. Edellä kävi ilmi, että tällaiset terät olivat tyypillisiä ballock-tikareille. Kun kuvien 3,2–3 tikareita vertaa kuvan 7 tuppeen, näkee, että nämä sopisivat yhteen erittäin hyvin muodon ja koon perusteella.

Luokittelemattomat tikarit

Punkalaidun, Oriniemi

Tyypiteltävien tikarien lisäksi museokokoelmissa on paljon veitsien teriä, joista osa on mahdollisesti kuulunut tikareihin, mutta joita on mahdoton yhdistää mihinkään tiettyyn tikarityyppiin. Tässä yhteydessä mielenkiintoinen on Punkalaitumen Oriniemen kylästä, Simulan maalta löytynyt terä.⁷⁶ Kyseessä on 33 cm pitkä, raudasta tehty ruodollinen veitsen terä (kuva 8). Yksiteräisen teräosan poikkileikkaus on kol-

⁷⁰ TMM 21816:NE20153.

⁷¹ Seppänen 2003.

⁷² Kirjavainen 2005.

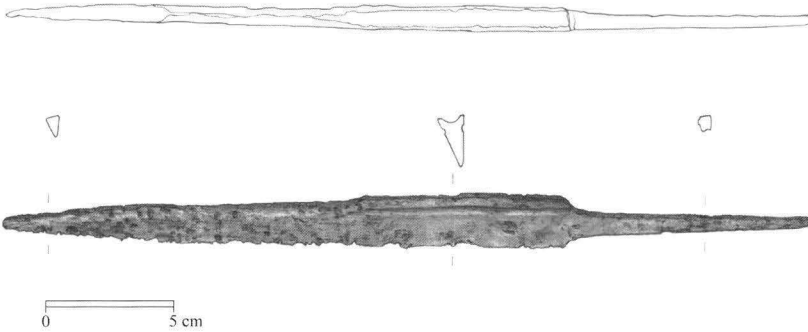
⁷³ Tarkemmin löydöstä ja sen koristelusta, Harjula 2005.

⁷⁴ Blomqvist 1938, fig. 35–37. Huomionarvoinen seikka on, että tuppien 36 ja 37 kärjet ovat repeytyneet samoin kuin Turun tupenkin. Syynä tähän on voinut olla kärkihelan poistaminen.

⁷⁵ Cowgill 2000, 35; Medieval Catalogue, London Museum 1940, 189, fig. 62, 1; 'For hunting, a set of knives would be required to complete the kill correctly, and it would be necessary to carry several knives together'. Katso de Neergaard 2000, 55.

⁷⁶ KM 3019:11.

Kuva 7. Veitsentuppi vuoden 1998 kaivauksista Turussa; Åbo Akademin päärakennuksen tontti (TMM 21816:NE20153). Mahdollisesti ballocktikaria varten. Valokuva: Turun maakuntamuseo / Janne Harjula.



Kuva 8. Veitsen terä Punkalaitumen Oriniemestä (KM 3019:11). Piirros: Museovirasto.

miomainen ja koveran hamaran alla on poikittainen ura, joka ulottuu terän kantasasta sen keskiosaan. Hamaran muoto ja sen alla oleva ura muistuttavat Aboa Vetus-museon ballock-tikarin terää (kuva 4), vaikkakin Punkalaitumen terä on kooltaan paljon suurempi. Terä on voinut kuulua keskiajan tai uuden ajan alkupuolen tikariin.

Löytöpaikat ja niiden historia

Oulujärven pohjoinen raja-alue ja Paltamon tikari

Levintäkartasta voi nähdä, että Suomen tikarilöydöt keskittyvät Etelä- ja Lounais-Suomeen (kuva 1). Löydöt ovat alueilta, joilla oli pysyvää asutusta tikarien oletettujen käyttöperiodien aikana. Poikkeus on Paltamon Mieslahden kylästä löytynyt rondel-tikari (kuva 5,1). Mieslahden kylän ensimmäiset pysyvät asukkaat tulivat Savosta 1500-luvun puolivälissä. Ennen tätä alue oli erämaata, jota karjalaiset, pohjalaiset ja lappalaiset hyödynsivät erityisesti kalastamalla. Oulujärveä (jonka itäinen lahti Mieslahti on) ja Oulujärven vesistöä käyttivät kulkuväylänä sekä suomalaiset, ruotsalaiset että venäläiset. Pohjanlahden, Vienanmeren ja Laatokan vesireitit kohtasivat Oulujärven vesistöä.⁷⁷ Laatokan Karjalasta kulki vesireitti Oulujärven kautta Pohjanlahdelle.⁷⁸

Ruotsin ja Venäjän 1323 solmiman Pähkinäsaaren rauhan jälkeen Oulujärvi jäi Venäjän puolelle rajaa.⁷⁹ Suomalaisasutuksen ekspansio Pohjois-Pohjanmaan jokisuille 1300-luvulta alkaen sekä tämän asutuksen kasvu keskiajan kuluessa aiheutti kuitenkin painetta rajaseudulla. Pohjalainen asutus ja erämaiden hyödyntäminen voimistuivat niin, että käytännössä Ruotsin ja Venäjän raja kulki Oulujärven poikki viimeistään 1540-luvulla.⁸⁰

Seuraavat tekijät voidaan siis yhdistää Paltamon tikarin löytöpaikkaan. Keski-ajalla alue on ollut intensiivisesti hyödynnetty erämaa-alue ja vilkas kauppareittien risteys.⁸¹ Kahden valtion, Ruotsin ja Venäjän (Novgorodin) rajalla sijaitsevana seutuna alueella on ollut politiikkaan ja kaupankäyntiin liittyvää sotilaallista toimintaa. Näiden olosuhteiden valossa ensisijaisesti sotilaskäyttöön tarkoitettu länsieurooppalainen aselöytö näin kaukana pohjoisessa ei loppujen lopuksi ehkä olekaan niin poikkeuksellinen.

Liikenne- ja kauppareitit ja Tarvasjoen, Urjalan ja Vihdin tikarit

Liikenne- ja kauppareitit näyttävät liittyvän muutamiin muihinkin tikareihin. Tarvasjoen tikari (kuva 5,2) löytyi Juvan kartanon pellostä, niin kutsutun kirkonpaikan vierestä, joka todellisuudessa on jääne 1500-luvun Marttilan tai Nybyn (Uusiky-

⁷⁷ Caloniuss 1929; Huurre 1986, 28–29.

⁷⁸ Julku 1967; Uino 1997, 199, kuvat 6,19; Vesireiteistä Oulujärven alueella, Keränen 1986, 234–239, kartta 6. On todennäköistä, että jo viikinkiajalla karjalaiset kilpailivat pohjoisen resursseista länsisuomalaisten kanssa. Pohjois-Suomen myöhäisrautakautisessa aineistossa korostuvat karjalaiset ja Karjalan kautta Venäjältä tuodut artefaktit. Katso Huurre 1986; Uino 1997.

⁷⁹ Gallén/Lind 1991; Uino 1997, kuvat 6,20.

⁸⁰ Keränen 1986, 244, kartta 6.

⁸¹ Vesireittien lisäksi myös talvitie kulki Oulujärven pohjoispuolella ja mahdollisesti Mieslahden kylän läpi ainakin 1600-luvulla. Katso Keränen 1986, kartta 24.

lä) kuninkaankartanosta.⁸² Juvan kylä mainitaan kirjallisissa lähteissä ensimmäisen kerran vuonna 1464. Keskiajalla kylässä oli ainakin kaksi tilaa. Juvan kylä muuttui yhdeksi jakamattomaksi rälssisäteriksi viimeistään 1540-luvulla ja toimi lyhyen aikaa kuninkaankartanona.⁸³

Hämeen härkätie toimi tärkeänä väylänä ainakin 1300-luvulta alkaen. Se yhdisti kaksi valtakunnan linnaa, Turun linnan ja Hämeen linnan.⁸⁴ Härkätietie toimi sotilastienä, mutta myös kauppiaiden ja talonpoikien reittinä. Tärkeä merkitys tiellä oli myös pyhiinvaellusreittinä, joka yhdisti Turun Tuomiokirkon Rengon ja Hattulan kirkkoihin.⁸⁵ Härkätie kuki Tarvasjoen pitäjän kautta. Yksi Härkätien linjauksista kulki läheltä Juvaa, mistä tikari löytyi. On mahdollista, että varhainen Härkätien linjaus kulki jopa Juvan maiden läpi. Tämän tielinjauksen taustalla saattoi olla se, että jo keskiajalla Paimionjoen Juvankoskeen rakennettiin vesimyllyjä; näin hyödynnettiin Juvan kohdalla sijaitsevia tärkeitä koskia. Myllyjen patolaitteiden varaan rakennettiin samalla ylikulkupaikka joen yli. Tätä voi pitää tyypillisenä keskiaikaisena liikennejärjestelynä.⁸⁶ Tarvasjoen tikarin löytöpaikka näyttää liittyvän tärkeään tiehen ja sen risteykseen rälssisäteriksi kehittyneen Juvan mailla. Reittiä käyttivät talonpojat, kauppiat, pyhiinvaeltajat ja sotilaat.

Urjalan tikari (kuva 5,3) löytyi Hakolahden kylästä. Hakolahti, toiselta nimeltään Väykkilä, asutettiin keskiajalla, mahdollisesti jo 1200-luvulla. 1500-luvun alussa kylässä oli neljä tilaa.⁸⁷ Vesireittien ohella myös harjuja pitkin kulkeneet tiet ovat kytkenneet Urjalan kyliä toisiinsa.⁸⁸ Urjalan tikari löytyi yhden tällaisen, Hakolahden ja Kalvolan kylät yhdistävän harjutien varrelta. Reitin ikää ei tiedetä, mutta se on varmasti sopinut liikkumiseen jo keskiajalla, kun tikari heitettiin pois tai hukattiin. Urjalan tikari voidaankin löytöyhteytensä perusteella liittää Urjalan kylien väliseen liikenteeseen keskiajalla.

Vihdin tikari (kuva 6,2) löytyi Vanjoen kylästä.⁸⁹ Tarkempi löytöyhteys on Kylänalustan niitty, joka sijaitsi Jokisuun tilan mailla. Tiedetään, että Vanjoki on ollut yksi tärkeistä vesireiteistä, joita etelähämäläiset ovat käyttäneet matkatessaan Suomenlahdelle.⁹⁰ Myös tässä tapauksessa voidaan nähdä yhteys tikarilöydön ja vesireitin välillä.

Hirvensalon Papinsaaren tikarin (kuva 6,4) tarkkaa löytöyhteyttä ei tiedetä. Pieni saari, josta tikari löytyi, ei ollut asuttu vielä 1650-luvullakaan.⁹¹ Saarella oli silti ihmistoimintaa, sillä tiedetään, että se toimi Kaarinan seurakunnan yhteisenä laidunsaarena varhaisella keskiajalla ja keskiajan loppupuolella. Uudella ajalla saaren omistivat eri kirkolliset instituutiot ja yksityiset kirkolliset henkilöt.⁹² On mahdol-

⁸² Oja 1971, 24, 110.

⁸³ Oja 1971, 51.

⁸⁴ Oja 1971, 91.

⁸⁵ Keskiajan Suomen pyhiinvaelluksista, Taavitsainen 2003b.

⁸⁶ Masonen 1989, 67–69, kartta 6.

⁸⁷ Arajärvi 1973, 19; Oja 1976, 23, 27–28.

⁸⁸ Arajärvi 1973, 21.

⁸⁹ 1500-luvulla Vanjoen kylän tilojen määrä vaihteli neljän ja viiden välillä. Katso Soikkeli 1929, taulukko sivuilla 161–162.

⁹⁰ Pirkko Aurellin (Vihdin museo) sähköposti Janne Harjulalle 16. 12. 2004; myös Soikkeli 1929, 150–151.

⁹¹ Oja 1946, kartta sivulla 183.

⁹² Oja 1944, 162; 1946, 156–157.



Kuva 9. Valepukuiset ryöstäjät käyvät tikarilla uhaten kauppias Rinaldo d'Astin kimppuun. 1300-luvun lopun miniatyyri Giovanni Boccaccion teoksesta *Decamerone*. Wien, Itävallan kansalliskirjasto, MS 2561, fol. 49r. Ks. Frugoni 2005, Fig. 13.

lista, että saarella oli sijaintinsa takia myös merkitystä lähestyttäessä Turku mereltä käsin.

Kuusiston, Raaseporin ja Turun linnan sekä Turun Korppolaismäen tikarit

Kuusi tämän artikkelin tikareista voidaan yhdistää linnoihin. Kaksi Kuusiston linnan tikaria (kuvat 3,1–2) ajoittuvat typologisesti 1400- tai 1500-luvulle. Tiedetään, että Kuusiston linna hävitettiin vuonna 1528. Tätä vuotta voidaan käyttää terminus ante quem -ajoituksena, jos ajatellaan, että tikarit ovat joutunut maahan linnan käyttöaikana. Kuusiston ballock-tikarit voidaan yhdistää linnan alueen sotilaalliseen

toimintaan. Mahdollista siviilikäyttöäkään ei voi kokonaan sulkea pois, sillä ballock-tikareita käytti sotilaiden ohella myös siviiliväestö, sekä työvälleinä, aseina että osana pukeutumista.

Linnat liittyivät myös Raaseporin ja Turun linnan tikareihin (kuvat 5,4; 3,4–5). Koska tiedetään, että Raasepori hylättiin vuonna 1523, tätä vuotta voi käyttää *terminus ante quem* -ajoituksena linnan rondel-tikarille. Raaseporin tikarin sotilaskäyttöä puoltaa sen löytöpaikka ja se, että rondel-tikarit olivat pääasiassa aseita. Turun linnan ballock-tikarin kahva (kuva 3,5) löytyi itäisen esilinnan pihan alueelta. Ilmeisesti täyttömaata oleva löytökerros ja sen sisältämä esineistö ovat todennäköisesti peräisin päälinnan alueelta tai linnan lähiympäristöstä. Toinen linnan tikarinkahva (kuva 3,4) on ilman tarkempaa tietoa löytöpaikasta. Molemmat Turun linnan tikarilöydöt voidaan kytkeä linnassa tai sen lähiympäristössä tapahtuneeseen aktiviteettiin 1300-luvulla tai 1400-luvun ensimmäisellä puoliskolla.

Myös Korppolaismäen tikarin joutuminen maahan liittyyneen Turun linnan toimintaan. Vaikka löytöpaikka onkin linnan muurien ulkopuolella, se vaikuttaa olevan linnan 1500-luvun strategisen toiminta-alueen sisällä. Korppolaismäen historia kytkeytyy monin tavoin Turun kaupungin ja Turun linnan historiaan.⁹³ Korppolaismäki sijaitsee Turun linnaa vastapäätä Aurajoen suussa joen toisella puolella. Etäisyys linnaan on noin 300–400 metriä. Useiden vuosisatojen ajan Korppolaismäellä oli strateginen merkitys koskien Turun linnan ja Aurajoen suun puolustusta.

Kari Uotilan päätelmien mukaan vielä keskiajalla Korppolaismäeltä linnaa kohti ammuttu tykkitulo ei olisi ollut kovinkaan tehokasta.⁹⁴ Korppolaismäen tikari (kuva 6,1) ajoitettiin edellä kuitenkin 1500-luvun puolelle. Uudella ajalla Korppolaismäen strateginen, erityisesti puolustuksellinen merkitys, kasvoi tykkitulon kehityttyä tehokkaammaksi. 1500-luvun puolivälistä alkaen mäki oli linnoitettu. Linnoituksia rakennettiin myös vuosina 1556–1559, 1590-luvulla ja esimerkiksi venäläisten toimesta vuonna 1714. Mäellä oli strategista merkitystä vielä Krimin sodan aikaisessa meripuolustuksessa ja jopa vielä toisessa maailmansodassa, kun ilmapuolustusyksiköitä sijoitettiin mäelle.⁹⁵

Johtopäätökset

Suomen tikarilöydöt ryhmiteltiin ja ajoitettiin edellä typologisten ominaisuuksien ja ajoitetun vertailuaineiston avulla. Suomesta löytyneiden tikarien määrä on melko pieni, kaiken kaikkiaan 15 tikaria ja yksi todennäköinen tikarin tuppi. Aineistossa edustuvat kuitenkin yleisimmät keskiajan ja 1500-luvun tikarityypit Pohjois-Euroopassa. Nämä ovat ballock-, rondel- ja quillon-tikari. Yksi aineistosta puuttuva tikarityyppi on nimeltään baselardi (engl. *baselard*, saks. *Basilard*), joka oli sotilaiden ja ylempien yhteiskuntaluokkien siviiliväestön käyttämä malli. Se saattoi olla yleisempi Keski- ja Etelä-Euroopassa kuin Pohjois-Euroopassa.⁹⁶

⁹³ Korppolaisen kylä, joka sijaitsi jossakin nykyisen Korppolaismäen alueella, mainitaan kirjallisissa lähteissä 1470-luvulla. Vuonna 1556 Korppolainen siirtyi Ruotsin kuninkaan omistukseen. Katso Oja 1946, 217.

⁹⁴ Uotila 1998, 153–154, fig. 95.

⁹⁵ Nikula 1971, 419, 466–467.

⁹⁶ Esimerkkejä baselardi-tikareista eri puolilta Eurooppaa: Lewandowski 1986, table III, fig. 1–3; Nadolski 1990, fig. 19 (Puola); Nicolle 1999, fig. 500, 515, 517, 518 (Saksa), 502–503 (Sveitsi), 524A, E (Ranska), 608E, 614A (Italia); Ruttkey 1976, 297, fig. 34B, 35 (Slovakia); Schneider 1960 (Sveitsi).

Vain yhdessä tikarissa on valmistajan leima (kuva 6,4), mutta se on toistaiseksi identifioimaton. Niinpä tämän artikkelin tikarien valmistajia ei voi päätellä esineiden itsensä perusteella. Todennäköistä oli kuitenkin ainakin terien tuonti Euroopan aseidenvalmistuskeskuksista. Tiedetään, että uuden ajan alussa tikareita tuotiin Suomeen sotatarvikkeiden mukana.⁹⁷

Artikkelin tikarit edustavat keskiajan kansainvälisiä tikarityyppejä, ajoituksen painopiste on myöhäiskeskiajalla ja 1500-luvulla. Mitään kansallisiksi, suomalaisiksi tulkittuja tyyppieä ei esiinny. Vaikka Suomi voidaan eurooppalaisesta näkökulmasta nähdä keskiajalla maantieteellisenä periferiana, perifeerisyys ei näy materiaalisessa kulttuurissa, joka seuraa eurooppalaisia suuntauksia melko tarkasti. Tämä näkyy esimerkiksi tämän artikkelin tikariaineistossa. Muotien seuraaminen oli tietysti pääasiassa varakkaiden etuoikeus ja aseiden kehityksen seuraaminen edellytys toimivalle armeijalle.

Eri puolilta Eurooppaa säilyneen kirjallisen lähdeaineiston perusteella säädökset ja arvostukset näyttävät kohdistuneen eri tavoin eri tikarityyppeihin. Tulkinnat etenkin niiden vaikutuksista vaihtelevat ja ovat joskus keskenään ristiriitaisia. Voi joka tapauksessa olettaa, että keskiajalla vallinneet lait ja asetukset sekä tikareihin liittyneet myönteiset ja kielteiset mielikuvat ovat vaikuttaneet tikareiden ja eri tikarityyppien ajalliseen ja paikalliseen yleisyyteen ja loppujen lopuksi myös arkeologiseen edustavuuteen.

On usein esitetty, että tikarin kantamisesta osana siviiliasustusta tuli muotia 1300-luvun Euroopassa.⁹⁸ Toisaalta on osoitettu, että tikareihin liittyi usein myös vahva negatiivinen mielikuva. Tikari oli salamurhaajien ja petturien ase (kuva 9) ja kuolemista tikarin iskuun pidettiin alentavana. Tikari ei tämän takia myöskään yleistynyt vallanpitäjien arvonmerkkinä ja sitä saatettiin pitää epäsovivana aseena jopa sotilaille. Poikkeuksena oli armoniskuun käytetty misericorde-tikari, joka toisaalta oli tikarityyppi, jonka käyttö kaikista useimmin kiellettiin kaupunkiväestöltä.⁹⁹

Muodin ja tavoiteltavuuden rinnalla on siis huomioitava säädösten ja mahdollisten negatiivisten arvostusten vaikutukset, joiden vuoksi tikareita ei saatavuudesta huolimatta aina ole voitu tai edes haluttu hankkia ja käyttää. Voisivatko nämä seikat olla osasyynä siihen, miksi tikareiden käyttö ei juurikaan näy Suomen kaupunkiarkeologisissa aineistoissa? Tikarilöydöt puuttuvat kaupunkilöydöistä lähes täysin. Poikkeus on Turun Aboa Vetus -museon kaivauksilta löytynyt ballock-tikarin terä (kuva 4). Tikarien puiset tai nahkaiset tupetkin ovat harvinaisia kaupunkiarkeologisissa kohteissa, joissa orgaaninen aineisto on yleensä hyvin säilynyt ja joista on löytynyt muunlaisten veitsien tuppia ja miekan huotria. Maaseudun konteksteissa, joissa orgaanisia kulttuurikerroksia ei ole, orgaanisista materiaaleista tehtyjä tuppia ei ole säilynyt.

Sekä tikarien orgaanisten että metallisten osien säilyvyyden kannalta otollisia kohteita voisivat olla hylkyjen esineaineistot, jotka parhaimmassa tapauksessa tarjoaisivat mahdollisuuden myös ajoittaa esineistöä paljon maalöytöjä tarkemmin.¹⁰⁰

⁹⁷ Grotenfelt 1887, 161.

⁹⁸ Blomqvist 1938, 143, 145; Jensen 1991, 28–29; Oakeshott 1960, 336–338; tikari, erityisesti miekan parina, oli oleellinen osa ylhäisön seremoniallista asustusta myös uudella ajalla. Hyvä esimerkki tästä on Juhana-herttuan ja Katarina Jagellonian irtaimistoluetelo vuodelta 1563, jossa on useita mainintoja miekoista ja näihin kuuluvista tikareista, 'ett rapper med sin dagert', 'ett swerd med en dagert' etc. (Hausen 1909, 31–32).

⁹⁹ Szymczak 2005:390–392, 397.

¹⁰⁰ Esim. Hildred 2006.

Vähäistä tikarilöytömäärää voisi maalöytöjen osalta ehkä lisätä tunnistamalla paremmin erilaisia tikareihin ja niiden tuppiin kuuluneita pienempiä metalliosia, esimerkiksi heloituksia ja kahvan hattuja.¹⁰¹

Tämän artikkelin esineistön löytöpaikoissa maaseudun kohteet ja linnoitetut kohteet (linnat) vallitsevat. Näiden löytöpaikkojen luonteesta oli mahdollista löytää yhteisiä nimittäjiä. Vaikka tarkkoja löytötietoja ei useinkaan tunneta johtuen esineiden löytöhistorioista, on havaittavissa tiettyjä yhteisiä tekijöitä, kun löytöä ja sen todennäköistä ajoitusta verrataan löytöpaikan historiaan. Kohteet voi kytkeä ainakin hypoteettisesti tärkeisiin kauppiaiden ja sotilaiden maa- ja vesireitteihin keskiajalla ja 1500-luvulla. Tikarien sotilaskäyttö korostuu, koska jotkut tikarityypit ovat luokiteltavissa ensisijaisiksi sotilasaseiksi. Monet löydöt linnoista ja tikarien puuttuminen kaupungeista vahvistavat sotilaskäyttöä edelleen. Maantieteellisesti löydöt keskittyvät Lounais-Suomeen, joka oli keskiajan Suomen tiheimmin asutettu alue.

Useimmissa tapauksissa löytyneet tikarit ovat todennäköisesti joutuneet tahattomasti maahan, toisin sanoen ne on hukattu, mahdollisesti hävityn kamppailun seurauksena. Poikkeuksena on Käkisalmen Suotniemen tikari (kuva 6,3), jota on pidetty hauta-antimena.¹⁰² Se on todennäköisesti vanhin tämän artikkelin tikareista ja edustanee esikristillisten asehautausten viimeistä vaihetta ristiretkiajan Suomessa.

Kiitokset

Tämä artikkeli on osa Suomen Akatemian rahoittamaa hanketta (projekti 206650): Liikkeellä keskiajassa - kaupungin arkeologisen ymmärtämisen uudet haasteet ja mahdollisuudet. Kirjoittajat kiittävät seuraavia henkilöitä: Johanna Forsius, Museovirasto, ja Pirkko Aurell, Vihdin Museo, Vihdin pitäjän paikallishistoriaa koskevista tiedoista. Antti Suna, Museovirasto, ja Sanna Jokela, Aboa Vetus -museo, avusta Turun linnan ja Aboa Vetus -museon löytöjen läpikäymisessä. Kiitämme myös konservaattori Leena Tomanterää, Suomen kansallismuseo, tikarinkahvan TMM 16390:1 puolajin analyysistä.

LÄHTEET

- Arajärvi, K. 1973. *Urjalan historia I. Itsenäisen seurakunnan synnystä kunnalliselämän alkuaan n. 1590–1860*. Urjala.
- Bergman, K., & Billberg, I. 1976. Vapen. Mårtensson, A.W. (red.), *Uppgrävt förflutet för PKbanken i Lund. En investering i arkeologi*. Archaeologica Lundensia VII. Malmö, 387–396.
- Blomqvist, R. 1938. Medeltida svärd, dolkar och slidor funna i Lund. *Kulturen* 1937, 134–169.
- Bruhn Hoffmeyer, A. 1980. Dolk. *Kulturhistoriskt Lexikon för Nordisk Medeltid* 3, 143–149.
- Bäck, M., Carlsson, R., Elfwendahl, M., Frank, R., Karivieri, A., Nordman, A.-M. & Åqvist,

¹⁰¹ Ks. esim. Müller 2002.

¹⁰² Schwindt 1893, 130.

- C. 1991. *Kastelholms Slott. Arkeologiska undersökningar 1985–1989*. KS 30–KS 52. Mariehamn.
- Calonius, I. 1929. Handelsvägarna från Vita havet till Bottniska viken. *Studier och uppsatser tillägnade Otto Andersson på hans femtioårsdag den 27 april 1929*. Budkavlen 2, 1929, 44–51.
- Carlsson, R., Elfwendahl, M., Erämetsä, P., Ljung, J.-Å., Åqvist, C. & Öhnegård, V. 1989. *Kastelholms Slott. Arkeologiska undersökningar 1984*. KS 15–KS 29. Mariehamn.
- Cowgill, J. 2000. Manufacturing techniques. Cowgill, J., de Neergaard, M. & Griffiths, N., *Knives and scabbards. Medieval finds from excavations in London I*. London, 8–39.
- Drake, K. 1984. Stadsarkeologisk forskning i Åbo. Kaupunkiarkeologista tutkimusta Turussa. Brusila, H., Drake, K. & Mikola, E. (toim.), *Historiallisen ajan arkeologia Suomessa*. Turun maakuntamuseo, raportteja 6. Turku, 92–101.
- Drake, K. 1991. Raseborg – gråstensmurarna berättar sin historia. *Snappertuna, en kustbygds hävder I*. Ekenäs.
- Drake, K. 1999. Turun linnan varhainen rakennushistoria. Puhakka, M. (toim.), *Turun linna*. Vammala, 7–19.
- van Driel-Murray, C. 1990. Zwaardscheden en andere vondsten uit de 14de eeuw uit de Marktenroute te Leiden. *Bodemonderzoek in Leiden 1988/1989*, 153–201.
- Falk, A. 1988. Metallfunde aus der Lübecker Innenstadt. *25 Jahre Archäologie in Lübeck. Erkenntnisse von Archäologie und Bauforschung zur Geschichte und Vorgeschichte der Hansestadt*. Lübecker Schriften zur Archäologie und Kulturgeschichte 17, 152–155.
- Forrer, R. 1905. *Die Schwerter und Schwertknäufe der Sammlung Carl von Schwerzenbach, Bregenz*. Leipzig.
- Frugoni, C. 2005. *A Day in a Medieval City*. The University of Chicago Press. Chicago.
- Gallén, J., & Lind, J. 1991. *Nöteborgsfreden och Finlands medeltida östgräns 2*. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland 427:2. Helsingfors.
- Gamber, O. 1986a. Dolch. *Lexikon des Mittelalters III*. München / Zürich, 1171.
- Gamber, O. 1986b. Dolchmesser. *Lexikon des Mittelalters III*. München / Zürich, 1171.
- Gamber, O. 1993. Misericordia 2. *Lexikon des Mittelalters VI*. München / Zürich, 668.
- Grieg, S. 1933. *Middelalderske byfund fra Bergen og Oslo*. Oslo.
- Grieg, S. 1943. Hugg- og stötvåpen fra middelalderen. *Nordisk Kultur XII*, B. Vapen. Stockholm.
- Grieg, S. 1950. Fra landsknektdolk til brudgomskniv. En gruppe dolker fra 1500- og 1600-årene i de Sandvigske samlinger, Lillehammer. *Viking* 14, 1950, 1–49.
- Groenman-van Waateringe, W. 1988. Leather from Medieval Svendborg. *The Archaeology of Svendborg, Denmark 5*. Odense.
- Grotenfelt, K. 1887. *Suomen kaupasta ja kaupungeista ensimmäisten Vaasa-kuninkaitten aikoina*. Helsinki.
- Harjula, J. 2005. Sheaths, Scabbards and Grip Coverings. The use of leather for portable personal objects in the 14th–16th century Turku. *Archaeologia Medii Aevii Finlandiae* 10. Saarijärvi.
- Hildred, A. 2006 (ed.) (in press). Weapons of Warre: The armaments of the Mary Rose. *Archaeology of the Mary Rose 3*.
- Härö, M. 1984. *Suomen muinaismuistohallinto ja antikvaarinen tutkimus*. Muinaistieteellinen toimikunta 1884–1917. Helsinki.
- Hausen, R. 1883. *Kustö slott. Historisk-arkeologisk beskrifning*. Senare häftet. Helsingfors.
- Hausen, R. 1909. *Förteckning öfver Hertig Johans av Finland och hans gemål Katarina Jagellonicas lösegendom 1563*. Finlands Statsarkiv, Helsingfors.

- Hellner, B. 1981. Kniv. *Kulturhistoriskt Lexikon för Nordisk Medeltid* 8, 586–590.
- Hildebrand, H. 1883. De högste i samhället. *Sveriges Medeltid* III. Malmö.
- Huggert, A. 1986. En njurdolk i Kyrkbyn i Piteå. *Studier i norrländsk forntid* II. Acta Bothniensia Occidentalis. Skrifter i västerbottnisk kulturhistoria 8. Umeå, 162–170.
- Huurte, M. 1986. Esihistoria. *Kainuun historia* I. Kajaani, 5–199.
- Häkkinen, K. 2004. Tikari. *Nykysuomen etymologinen sanakirja*. Helsinki, 1311.
- Jensen, J. S. 1976. En Maria amulet på en dolk. *Uppgrävt förflutet för PKbanken i Lund. En investering i arkeologi*. Archaeologica Lundensia VII. Malmö, 397–398.
- Jensen, V. 1991. Mordväben. *Skalk* 6/1991, 28–29.
- Julku, K. 1967. Oulujoki karjalaisten kaukoliikenteen väylänä keskiajalla. *Studia Historica* I. Oulu.
- Keränen, J. 1986. Uudisraivauksen ja rajasotien kausi. *Kainuun historia* I. Kajaani, 203–696.
- Kirjavainen, H. 2005. Report on fibres from the medieval Åbo Akademi and Aboa ,Vetus sites, Turku, Finland. Appendix 2. Julkaisussa: Harjula 2005.
- Kirpičnikov, A. N. 1966. Drevnerusskoe oružie 1. *Archeologija SSSR, Svod, archeologičeskich istočnikov* E 1–36. Moskva.
- Knorr, H. A. 1972. Messer und Dolch. Eine Untersuchung zur mittelalterlichen ,Waffenkunde in gesellschaftskritischer Sicht. *Veröffentlichungen des Museums für Ur- und Frühgeschichte Potsdam* 6, 1971, 121–145.
- Krants Larsen, Lars, Thorgild Dahls daggerter. *Kuml* 2007, 191–215.
- Kykyri, M. 1994. Turun linnan esilinnan pihanalaiset rakenteet. *Tutkimuksia Turun linnasta – Åbo slott-studier* 1. Turun maakuntamuseo, raportteja 16. Vammala, 81–88.
- Kykyri, M. 1997. Medeltida kniv- och svärdslicidor från Kastelholms slott. *Åländsk Odling* 1996, 9–22.
- Laking, G. F. 1920. *A record of European armour and arms through seven centuries* III. London.
- Laking, G. F. 1921. *A record of European armour and arms through seven centuries* IV. London.
- Lewandowski, M. 1986. Puginały średniowieczne z ziem polskich. Nadolski, ,A. (ed.), *Mediaevalia Archaeologica*. Acta Archaeologica Lodziensia 31. Łódź, 101–119.
- Liebgott, N.-K. 1976. *Middelalderens våben*. København.
- Liebgott, N.-K. 1977a. Roskilde nyredolke. *Historisk årbog fra Roskilde amt* ,1977, 55–62.
- Liebgott, N.-K. 1977b. En gruppe nyredolke fra Randers-egnen. *Hikuin* 3, 1977, 257–268.
- Masonen, J. 1989. *Hämeen Härkätie. Synty ja varhaisvaiheet*. Tiemuseon julkaisuja 4. Helsinki.
- Medieval Catalogue, London Museum* 1940. London.
- Meyer, W. 1974. Die mittelalterlichen Burgen und Wehranlagen des Kantons Glarus. *Jahrbuch des Historischen Vereins des Kantons Glarus* 65, 192–242.
- Müller, U. 2002. Ein Fund vom Rugard, Ldkr. Rügen. *Medium Aevum Quotidianum* 45, 38–60.
- Mäesalu, A. 2004. Kaitserüide arendamise põhjustest 13.–17. sajandil. Lang, V. ,(ed.), *Linnusest ja linnast. Uurimusi Vilma Trummali auks*. Muinaisaja teadus ,14. Tallinn / Tartu, 227–248.
- Nadolski, A. (ed.) 1990. *Uzbrojenie w Polsce średniowiecznej 1350–1450*. Łódź. ,de Neergaard, M. 2000. The use of knives, shears, scissors and scabbards. Cowgill, ,J., de

- Neergaard, M. & Griffiths, N., *Knives and scabbards. Medieval finds from excavations in London I*. London, 51–61.
- Nicolle, D. 1999. *Arms and Armour of the Crusading Era 1050–1350. Western Europe and the Crusader States*. London, Pennsylvania.
- Nikula, O. 1971. *Turun kaupungin historia 1721–1809*, 2. Turku.
- Nordman, C. A. 1968. *Archaeology in Finland before 1920*. Helsinki.
- Nøttveit, Ole-Magne 2006. The Kidner, Dagger as a symbol of masculine identity – The Ballock Dagger in the Scandinavian Context. *Norwegian Archaeological Review* 39/2(2006), 138–150.
- Oakeshott, R. E. 1960. *The Archaeology of Weapons. Arms and Armour from Prehistory to the Age of Chivalry*. London.
- Oja, A. 1944. Keskiajan ja 1500-luvun Maaria. *Maarian pitäjän historia I*. Tampere, 35–427.
- Oja, A. 1946. Kaarina keskiajalla ja 1500-luvulla. *Kaarinan pitäjän historia I*. Turku, 37–309.
- Oja, A. 1971. *Tarvasjoen historia*. Vammala.
- Oja, A. 1976. Urjalan keskiaika. *Lounais-Hämeen Kotiseutu- ja Museoyhdistys, vuosikirja* 45, 13–68.
- Pihlman, A. 1994. Turun linnan esilinnan pihan kulttuurikerrosten kuvastamat vaiheet ja niiden ajoitus keramiikan perusteella. *Tutkimuksia Turun linnasta – Åbo slott-studier I*. Turun maakuntamuseo, raportteja 16. Vammala, 71–79.
- Pihlman, A. 1995. Keskiaikaiset savi- ja puuastiat Turun kaupungissa ja Turun linnassa. *Julkaisematon arkeologian lisensiaatintutkimus*, Turun yliopisto.
- Post, P. 1931. Dolch. *Reallexicon zur deutschen Kunstgeschichte IV*. Stuttgart, 111–120.
- Rimer, G. 2000. Weapons. Fiorato, V., Boylston, A. & Knüsel, C. (ed.), *Blood Red Roses. The archaeology of a mass grave from the Battle of Towton AD 1461*. Oxford, 119–129.
- LaRocca, D. J. 2000. The Renaissance Spirit. Coe, M. D., Connolly, P. & Harding, A. (ed.), *Swords and Hilt Weapons*. Singapore, 44–57.
- Ruttikay, A. 1976. Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei (II). *Slovenská Archeologia* 24, 1976, 245–395.
- Saksa, A. 1998. *Rautakautinen Karjala. Muinais-Karjalan asutuksen synty ja varhaiskehitys*. Studia Carelica Humanistica 11. Joensuu.
- Sarvas, P. 1977. Om historisk arkeologi. *Historisk tidskrift för Finland* 4/1977, 353–376.
- Sandstedt, F. 1982. Vapen till krig och jakt. Dahlbäck, G. (ed.), *Helgeandsholmen. 1000 år i Stockholms ström*. Stockholmsmonografier utgivna av Stockholms kommun 48. Borås, 259–266.
- Schnack, Chr. 1998. Mittelalterliche Lederfunde aus Schleswig. Futterale, Riemen, Taschen und andere Objekte. Ausgrabung Schild 1971–1975. *Ausgrabungen in Schleswig* 13. Neumünster.
- Schneider, H. 1960. Untersuchungen an mittelalterlichen Dolchen aus dem Gebiete der Schweiz. *Zeitschrift für schweizerische Archäologie und Kunstgeschichte* 20, 1960, 91–105.
- Schwindt, Th. 1893. *Tietoja Karjalan rautakaudesta ja sitä seuraavilta ajoilta*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja XIII, 1–206.
- Seitz, H. 1965. *Blankwaffen I*. Geschichte und Typenentwicklung im europäischen Kulturbereich. Von der prähistorischen Zeit bis zum Ende des 16. Jahrhunderts. Bibliothek für Kunst- und Antiquitätenfreunde 4. München.

- Seppänen, L. 2003. Åbo Akademin päärakennuksen tontin relativis-kronologiset yksikkö-matriisit. Julkaisematon käsikirjoitus, kopio kirjoittajien hallussa.
- Soikkeli, K. 1929. *Vihti. Kuvauksia Vihdin kunnan luonnosta, historiasta ja kansan elämäs-tä*. I osa. Helsinki.
- Szymczak, J. 2005. Nóż i sztylet, czyli misericordia na polu walki w średniowieczu. Olczak, J. (red.), *Archaeologia Historica Polona* 15/1.
- Przeszłość z perspektywy źródeł materialnych i pisanych. Toruń, 383-397.
- Taavitsainen, J.-P. 1980. *Kuusiston linnan kaivauslöydöt*. Turun kaupungin historiallinen museo 1979, Raportteja 3. Turku.
- Taavitsainen, J.-P. 1990. *Ancient Hillforts of Finland. Problems of Analysis, Chronology and Interpretation with Special Reference to the Hillfort of Kuhmoinen*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 94. Helsinki.
- Taavitsainen, J.-P. 1999. Historiallisen ajan arkeologia tieteenalana ja antikvaarisena toi-mintana. Niukkanen, M. (toim.), *Historiallisen ajan arkeologian menetelmät, seminaari 1998*. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 20. Vantaa, 6-14.
- Taavitsainen, J.-P. 2003a. Piirteitä Turun arkeologian historiasta. Seppänen, L. (toim.), *Kaupunkia pintaa syvemmältä, Arkeologisia näkökulmia Turun historiaan*. Archaeologia Medii Aevi Finlandiae IX. Turku, 9-24.
- Taavitsainen, J.-P. 2003b. Pyhiinvaellusmerkkejä hiippakunnan pääkaupungista. Seppänen, L. (toim.), *Kaupunkia pintaa syvemmältä, Arkeologisia näkökulmia Turun historiaan*. Archaeologia Medii Aevi Finlandiae IX, Turku, 307-320.
- Taavitsainen, J.-P. & Harjula, J. 2004. The dagger finds of Finland from the 13th to the 16th centuries. *ZAM Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters* 32, 2004, 131-146.
- Teegen, W.-R. 1993. Ein Nierendolch aus Hameln, Ldkr. Hameln-Pyrmont. *Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters* 21, 87-106.
- Törnblom, L. 1987. Striderna om Kastelholm. *Historisk tidskrift för Finland* 1987/2, 201-220.
- Uino, P. 1997. *Ancient Karelia. Archaeological studies. Muinais-Karjala. Arkeologisia tutki-muksia*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 104. Helsinki.
- Ullmann, K. 1961a. Dolchmesser, Dolche und Kurzwehren des 15. und 16. Jahrhunderts in Kern-Raum der Hanse. *Waffen und Kostümkunde*. Zeitschrift der Gesellschaft für histo-rische Waffen- und Kostümkunde 1961, 1-13.
- Ullmann, K. 1961b. Dolchmesser, Dolche und Kurzwehren des 15. und 16. Jahrhunderts in Kernraum der Hanse. Fortsetzung. *Waffen und Kostümkunde*. Zeitschrift der Gesellschaft für historische Waffen- und Kostümkunde 1961, 114-127.
- Uotila, K. 1998. Medieval Outer Baileys in Finland. With Special Reference to Turku Castle. *Archaeologia Medii Aevi Finlandiae* III. Turku.
- Vilkuna, K. 1964. Der finnische puukko und das junki-Messer. *Suomen Museo* 1964, 59-90.
- Voronova, T. & Sterligov, A. 1996. *Western European Illuminated Manuscripts of the 8th to the 16th centuries*. Parkstone Press/Aurora, Bournemouth, United Kingdom.
- Wahlöö, C. 1981. Testikeldolk. *Kulturen* 1981, 106-113.
- Wallin, L. 1982. Dolk och hus i Trelleborg. *Ale* 3/1982, 30-32.
- Åqvist, C. 1990. Från arborst till kula. *Åländsk odling* 48, 29-34.

Medieval dagger finds from Finland

Archaeological finds of daggers dating from the 13th century to the 16th century from Finland are discussed with emphasis on the description, dating and find contexts of these objects. Of a total of fifteen finds, the most common dagger types of the Middle Ages and the beginning of the Early Modern Period in Northern Europe occur. These are ballock daggers, rondel daggers and quillon daggers. Geographically, the finds are concentrated in South-West Finland, which was the most densely settled area of medieval Finland. Carrying a dagger with civilian dress came into fashion widely in 14th-century Europe, but the civilian use of daggers is not reflected well in the archaeological materials of Finnish towns. Instead, rural sites and castles predominate in this respect. These sites were connected to important water and land routes of tradesmen and the military. The military use of daggers is emphasized even more as it was noticed that some of the daggers were in terms of type primarily weapons for military use.